

نیندیشیدن متمدنانه (در باب ترجمه عنوان کتابی از لوی-استروس)

خلیل کهریزی^۱

تابه حال از کلود لوی-استروس، انسان‌شناس نامدار فرانسوی اثر مهمی به فارسی ترجمه نشده است. اگر از نژاد و تاریخ و سخنرانی لوی-استروس در افتتاحیه کرسی انسان‌شناسی اجتماعی در کولژ دو فرانس، که اولی را استاد ابوالحسن نجفی و دومی را آقای نعمت‌الله تقوی با عنوان دیدگاه مردم‌شناسی ترجمه کرده‌اند، بگذریم، تنها کتابی که از این اندیشمند بزرگ به فارسی ترجمه شده، کتاب *توتمیسم* است که خود در آمدی است به مباحثی که لوی-استروس در *اندیشه وحشی* مطرح می‌کند. شاید یکی از مهم‌ترین دلایلی که تابه حال کتاب مهمی از این اندیشمند به فارسی ترجمه نشده، زبان دشوار و پیچیده و شاعرانه اوست که به گفته ادموند لیچ، بی‌آنکه در عمر خود شعری گفته باشد، شاعر است (ر.ک: لیچ، ۱۳۵۰: ۳۲). ما در این یادداشت می‌خواهیم به یکی از مصادیق این دشواری زبانی بپردازیم و در پرتو آن به وضعیت ترجمه در سرزمین خودمان اشاره‌ای کنیم.

اندیشه وحشی^۲ کتاب مهمی از لوی-استروس به زبان فرانسوی است که موضوع آن توتمیسم است. لوی-استروس معتقد است که توتمیسم ابزار اندیشیدن انسان به اصطلاح بدوی است و این انسان پیش از دست‌یافتن به منطق با توتم می‌اندیشیده است. به دیگر سخن، «توتمیسم شیوه اندیشیدن وحشی‌هاست» (لوی-استروس، ۱۳۸۶ مقدمه مترجم: ۸).

عنوان فرانسوی این کتاب (*La Pensée Sauvage*) به خوبی می‌تواند زبان و شیوه نگارش لوی-استروس را نشان دهد. در واقع لوی-استروس با این عنوان سعی کرده نظام پیچیده‌ای از ایهام بسازد تا چندین معنی را در یک عنوان بگنجانند. «در زبان فرانسه واژه

---

^۱ kh.kahrizi@gmail.com

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه رازی

^۲ *La Pensée Sauvage*

pensée که به معنای اندیشه است، به همین املا معنی گل بنفشه نیز می‌دهد و نویسنده می‌خواهد بگوید اینکه در پشت جلد کتاب *اندیشه وحشی* تصویر گل بنفشه آمده دلیل آن است که *pensée* در عنوان این کتاب به معنای اندیشه است» (لیچ، ۱۳۵۰: ۱۳۴ پی‌نوشت مترجم). علاوه بر این، تصویر معماآمیز جلد چاپ فرانسوی کتاب یادآور این گفته شکسپیر است: «آن گل‌های بنفشه است، برای اندیشه‌هاست» (ر.ک: همان). بدین شیوه استروس، شاعرانه و هوشمندانه چکیده کتابش را در عنوانی کوتاه گنجانده است.

ناگفته پیداست که در چنین مواردی کار مترجم بسیار دشوار است و ترجمه در چنین مواردی همه منظور را به زبان مقصد منتقل نمی‌کند. اما متأسفانه مترجم / مترجمان انگلیسی این کتاب، نه تنها از عهده این کار برنیامده‌اند، بلکه با ترجمه عنوان کتاب به «*The Savage Mind* = ذهن وحشی» آن را کلاً از مقصود لوی-استروس دور کرده‌اند و حتی آن را در تضاد با اندیشه او قرار داده‌اند؛ زیرا «بنا به نظریه مشهور لوی-استروس، کارکرد ذهن پیشرفته (ذهن انسان معاصر) با کارکرد ذهن ابتدایی (ذهن اقوامی که وحشی یا ابتدایی خوانده می‌شوند) یکسان است، فقط پدیده‌هایی که پیش روی آنها قرار می‌گیرند یکسان نیستند» (احمدی، ۱۳۸۸: ۱۸۴). به‌دبگر سخن «نتیجه‌گیری لوی-استروس آن است که تعارضی میان ذهن منطقی و ماقبل منطقی (که کسانی چون لوی-برول و تا حدی سارتر به اقوام بدوی نسبت داده‌اند) وجود ندارد و منطق اندیشه وحشی نیز مانند منطق ما توسل به تفکیک و تضاد می‌جوید و از سمبل‌ها استفاده می‌کند» (لوی-استروس، ۱۳۸۶ مقدمه مترجم: ۱۷) نیز (ر.ک: هاوکس، ۱۳۹۴: ۸۲).

حال آنکه ترجمه انگلیسی عنوان کتاب، یعنی «ذهن وحشی» این تصور را ایجاد می‌کند که ذهن انسان وحشی با ذهن انسان متمدن تفاوت دارد و این کتاب درباره ذهن وحشی‌هاست؛ در صورتی که لوی-استروس در این کتاب درباره شیوه اندیشیدن وحشی‌ها که با توتم انجام می‌شود، بحث کرده است. «در ترجمه انگلیسی این کتاب کار به جایی کشید که یکی از مترجمین (چون ترجمه کاری چند نفره شد) یکسره از خود سلب مسئولیت نمود» (استروس، ۱۳۸۶ مقدمه مترجم: ۸). با این اوصاف، همان‌گونه که ادmond لیچ نیز گفته است، بهتر آن بود عنوان کتاب به «*The Savage Thought*» برگردانده شود (ر.ک: لیچ، ۱۳۵۰: ۱۳۴).

در اینجا شایسته است، به ترجمه عنوان کتاب مذکور در زبان فارسی نیز نگاهی بیندازیم. همان‌طور که گفتیم از لوی-استروس، آثار زیادی به زبان فارسی ترجمه نشده است. جالب

آن است که بر سر ترجمه عناوین آثار لوی-استروس به فارسی نیز اختلاف کم نیست. مسعود راد، مترجم کتاب *توتمیسم* درباره عنوان کتاب *گرمسیریان اندوهگین* گفته است: «اغلب حتی عناوین کتاب‌های لوی-استروس سؤال‌انگیز است. "استوای اندوهگین" خود معنی چندپهلوی و آهنگی شاعرانه دارد که شاید "افسوس بر استوا" یا حتی "افسوس بر استواییان" بیش از همه می‌توانست مبین حالت احساسی آن باشد. به همین جهت در ترجمه انگلیسی آن بالاخره همان عنوان فرانسه حفظ گردیده است. در ترجمه فارسی عنوان این کتاب، آقای عنایت "گرمسیریان اندوهگین" و آقای نجفی "گرمسیر دلگیر" را برگزیده‌اند. ما "استوای اندوهگین" را بیشتر پسندیده‌ایم؛ بدون آنکه مدعی باشیم این عنوان دقیقاً (یا حتی بهتر از عناوین دیگر) تمام مفاهیم مورد نظر را القاء می‌کند» (لوی-استروس، ۱۳۸۶ مقدمه مترجم: ۷).

این اختلاف درباره کتاب *اندیشه وحشی* اندکی تأسفانگیز است. تا دهه پیش، این کتاب در آثاری که در رابطه با نقد ادبی، انسان‌شناسی، اسطوره‌شناسی و موضوعاتی از این دست منتشر می‌شد، به درستی «اندیشه وحشی» نامیده می‌شد؛ اما در دهه اخیر بدون توجه به عنوان فرانسوی کتاب و بدون توجه به مطالب مطروحه در کتاب *اندیشه وحشی* برخی مترجمان فارسی، ترجمه اشتباه انگلیسی کتاب را به فارسی برمی‌گردانند و آن را «ذهن وحشی» می‌گویند؛ برای نمونه (ر.ک: کالر، ۱۳۹۰: ۷۲ و هاوکس، ۱۳۹۴: ۷۴). کتاب جاناتان کالر را خانم‌ها لیلا صادقی و تینا امرالهی با عنوان *در جستجوی نشانه‌ها* ترجمه کرده‌اند و کتاب ترنس هاوکس را نیز آقای مجتبی پُردل با عنوان *ساخت‌گرایی و نشانه‌شناسی* به فارسی برگردانده‌اند. مترجمان این دو کتاب که اطلاعات کتابشناسی آنها در بخش منابع آمده است، «اندیشه وحشی» را «ذهن وحشی» نامیده‌اند.

شاید خوانندگان گرامی بگویند، مترجمان این کتاب‌ها در متن انگلیسی کتاب‌هایی که ترجمه کرده‌اند با «The Savage Mind» روبه‌رو بوده‌اند و از همین روی آن را به «ذهن وحشی» برگردانده‌اند. در پاسخ به این سخن باید گفت که اگر نویسندگان کتاب‌های انگلیسی مذکور به ترجمه انگلیسی «اندیشه وحشی» ارجاع داده‌اند، در استفاده از عنوان غلط «The Savage Mind» ناگزیر بوده‌اند؛ اما مترجمان محترم فارسی که می‌توانسته‌اند کتاب را مانند مترجمان و منتقدان سلف، «اندیشه وحشی» بنامند، به چه دلیل، اشتباه مترجمان انگلیسی کتاب *La Pensée sauvage* را به زبان فارسی منتقل کرده‌اند؟ آیا مترجم صرفاً آنچه را می‌بیند، حتی اگر غلط هم باشد، باید به زبان مقصد برگرداند؟ آیا مترجم نباید در

حوزه‌ای که ترجمه می‌کند، مطالعاتی نیز داشته باشد؟ با این حال و با وجود چنین دشواری‌هایی در کار ترجمه، آیا می‌توانیم به برخی از مترجمان حق دهیم که کتاب‌هایی مانند *مادام بواری*، *بیگانه*، *شازده کوچولو*، *بلندی‌های بادگیر* و... را با وجود ترجمه‌های دقیق، بارها به فارسی برگردانند؟

کتابنامه

- احمدی، بابک (۱۳۸۸). ساختار و تأویل متن، چاپ دهم، تهران: مرکز.
- کالر، جاناتان (۱۳۹۰). در جستجوی نشانه‌ها، ترجمه لیلیا صادقی و تینا امراللهی، چاپ دوم، تهران: علم.
- لوی-استروس، کلود (۱۳۸۶). *توتمیسم*، ترجمه مسعود راد، چاپ دوم، تهران: توس.
- لیچ، ادmond (۱۳۵۰). لوی-استروس، ترجمه حمید عنایت، چاپ اول، تهران: خوارزمی.
- هاوکس، ترنس (۱۳۹۴). ساخت‌گرایی و نشانه‌شناسی، ترجمه مجتبی پردل، چاپ اول، مشهد: ترانه.

*****